

Baserriko errekurtsuak

Joze Alkiza

Sarrera

Baserriko gauzetaz hitz egitean, norberak ezagutzen duen edo ezagutu uste duen baserria gogoratzten baitzaio eta edozeinek «hori horrela da», edo «ez da», erabakitzeke eskubidea duela uste baitu, zer-nolako baserrietaz ari garen garbitu beharko genuke lehenbizi. Horregatik lan honetan bi baserri moeta aipatuko ditugu eta kontrajarriko: antzinakoa eta oraingoa. Antzinako hori, gizaldi honen hasieran kokatzen dugu, noiztik eta noiz arte zen horrelako, erabakitzera sartu gabe. Oraingoa esatean, berriz, gaurko baserri aurreratutxoekak ditugu gogoan; zenbaitentzat bihar hurbilekoak ere horrelatsukoak izan daitezke. Irakurle horrek ezagutzen duzuna, bi horien tartean, hortxe non-bait, ibiliko da.

Baserriak, energiaz baliatzeko eta energia hori eraldatzeko, lur jakin bat, halako landarediaz eta halako animaleriaz hornitutako lurra du, eguraldiaren arauera hainbeste euriz bustia eta ezatua Bitarteko horietaz baliatuz, abere indar eta gizonek janari bihurtzen da energia.

Antzinako baserri moduan, energiaren iturri bakarra eguzkiaren argia zen, errotak mugitzeko

ur saltoen eragina izan ezik; baina, azken batean, hori ere eguzkiaren indarrak sortua zen; beraz, dena baserri inguruan bertan sortua. Gaurko baserrian, ordea, beste sektoreetan bezala, gero eta gehiago erabiltzen da kanpotik ekarritako energia.

Baserriko produkzioak

1. Basoa

1.1. Antzinako baserrian

Basoak hartzen zuen energia guztia eta bakarra eguzkiarena zen zuhaitzen fotosintesi, abereen gorotz, eta gizonak egiten zituen lanen bidez.

Basoak ematen zuen energia; zura, sutarako egurra, ezkurra, gaztaina, ganaduen larrea, ikatza, otea, horbela, garoa, eta abar, zen.

Basoko landaredia eta biztanleria, bertan jaio, bertan bizi eta bertan hiltzen zen. Basoak behar zuen energia, eguztiak zuzenean ematen zion edota eguzkiak basoan bertan sortzen zuen. Beraz ezer gutxi eramaten zen; baina ez hain gutxi basotik atera.

Basoak eman egiten zuen hartu baino gehiago.

1.2. Oraingo baserrian

Eguzkia, ura eta lurra, lehen bezalakoak direlarik ere, basoak, pinudiak, kanpotiko energia behar du:

- Beste nonbait, mindegi batetan sortutako pinu landarea.
- Landarea aldatu egin behar da.
- Aurreneko urteetan zaindu eta tartea garbitu.
- Hurrena bakandu, entresakak eginez.
- Azkenik erabat sailean bota.

Beraz, bilakaera honetan, lehengo jokabidean ez bezala, kanpotiko energia asko, ez eguzkiarena, ez eta basoan bertan sortua, beste nonbaitetik ekarri baizik, behar du basoak; bestalde, basoak ematen duen energia, pinuaren zura eta egurra, basotik kanpora ez-ezik, baserrietik ere kanpora joaten da oso-osorik esateko. Gainera eguzkiaren energia eraldatzeko behar diren hiru gauzetatik bat, lurra, hondatua geratzen da bere eite fisiko-kimiko-biologikoan.

2. Soro lurrak edo laborea

2.1. Antzinako baserrian

Lur asko lantzen, maneatzten eta erabiltzen zen; lurra garai-ko aldera iraultzeko goldea sortuz lanok erruz erraztu zirenean, batipat.

Lurrak hartzen duen energia, eguzkiaren argi energia da, basoan bezalaxe. Horretaz gainera, abere energia behar du, idiz eta uztarbehiz egiten baitziren lur maneaketa hauk; eta giza indarra, laiez eta haitzurrez egiten ziren hainbeste lanetarako.

Lurraren ongarri, simaurra erabiltzen zen; basoko horbelez, inaurkinez, eta ikuiloko ganaduen gorotzez, etxean bertan egingako simaurra. Urtean behin edo, karobia sutzen zen, eta etxeko harriz eta etxeko egurrez egiten zen karea ere. Aldian behin lurrak karetu egiten ziren. Ez zen beste abonorik erabiltzen. Denak etxean bertan sortuak.

Lurrok ematen duten energia, gizon eta abereen janariak dira: garia, baba, artoa, babarruna, eta ia dena baserrian bertan kontsumatzen zen.

2.2. Oraingo baserrian

Baserririk gehienetan lehen baino askoz labore gutxiago egiten da; baina badaude batzu baraztetara jarriak, espezializatuak.

Gaurko baratze lanetarako ere hor dago eguzkia, argitu eta berotu, bere energia emanez. Baina...

Hasteko, kosetxe desgaraietan edo azkarrago harrapatzeko, *berotegiak* erabiltzen dira, kalefazio eta guzti.

Ez da lana abere indarrez egiten; makinaz baizik.

Baserritik kanpora, beste nonbait, sortutako energia erabiltzen da: hala da makineria guztia, makinak erabiltzeko errekinak, lurrari ematen zaizkion abonua kimikoak, belarrilkariak, zomorrohilkariak, onttohilkariak, eta zenbait etxetan baita gai organikoa ere; etxean ez baitute abererik, simaurra ere erosi egiten dute eta.

Haziak ere kanpotik ekartzen dira, bereziak eta hobeak izateagatik. Baratzeak, azkenik, gizonen janari eginik bihurtzen du energia. Baina janari horik, ia denak, oso-osorik ez esatearren, baserritik kanpora kontsumatzen dira.

Baratzean erabiltzen diren belarrilkari, zomorrohilkari eta onttohilkariak badute arriskurik, lurra landare jakin batzu besterik sortzeko gauza ez dela utz bait dezakete; eta horretan ari

denak badaki ez dela deskuido haundirik behar, lurra deskutsa-tuta ez-ezik, erreta uzteko.

3. Ganaderitza

3.1. Antzinako baserrian

Ganaduok hartzen zuten energia, larre eta belarraren bitar-tez eguzkitik datorrena zen, jakina. Ganadujaten guztia, bazka guztia, baserrian bertan sortzen zen. Soro eta belardietako lurren ongarrí, simaurra bakarrik erabiltzen zen.

Lana, abere indarrez eta giza indarrez egiten zen. Beraz, ganaduek, lanerako indarra, lurrarentzat ongarría, gizonarentzat janaria eta *Jantzia* (abarkak, artilea, eta abar) ematen zituzten.

Baserriaz kanpotik ez zen abereentzat energiarik erosten; eta abereek sortutik saldu, bai: aldian behin zekorren bat, eta arkumeren batzu.

3.2. Oraingo baserrian

Ganadujatenik gehiena, baserrian bertan sortua da gaur ere; baina ez ganaduak hartzen duen energia guztia. Kanpotik erosten da pentsua, eta pentsuak pixu haundia du. Baita negurako lastoa, txirta, eta alpapa ondua ere kanpotik ekartzen da.

Gainera, belardiak ongarritzeko ez da etxeko simaurra bakarrik erabiltzen, ongailu kimikoak ere bai. Abonuok eskuratze-ko, energia asko gastatzen du gizonak, lurrazpitik ateratzen, eraldatzen eta honaino garraiatzen.

Lanerako ere kanpotiko energia erabiltzen da: traktore, makineria guztia, eta horien errekin: gasolina edo elektrizitatea. Ikuiluak ere, baserriko egurrez ez baino, beste nonbait sortutako zementuz eta burdinaz eginak daude.

Azkenik, esnebehiak berak ere, kanpotik erosiak dira askotan.

Ganaduok ematen duten energia, giza janaria da eta oso ona: esne eta haragia. Energia hori ez da baserrian bertan kontsumatzen, ia oso-osorik saldu egiten da.

Egin ditzagun orain ohar pare bat:

Gaur behiei larrean janerazteko joera indartzen ari da. Horrekin iristen dena, baserri-kanpotik energia gutxiago gastatzea da. Belarra ebakitzeko, biltzeko eta etxera eramateko, eta gero, simaurra belazera eramateko, behar den makineria eta

haren errekin kentzen baita. Behiak, bere indarrez, egiten du hori dena.

Bestea. Ganaduak, behiak, ardiak, behorrak..., belarra janez eta gorotza han utziz lurra hobetu egiten du, eguzkitik dator- kion energia eraldatzeko ahalbide haundiagoa ematen dio; pi- nuak, berriz, alderantzira.

4. Baserria bizitoki

Antzinako baserrietan, astoa zuten edota idiak, garraiotara- ko; egurra su egiteko eta erleen argizaria, gauerako. Gaurko baserrietan, automobila dute, butanozko sua, bonbilak, irratia, telebista, telefonoa, frigorifikoa, labadora, eta abar, hots: gaso- linaz, edota elektro-indarrez erabiltzen diren konta ezin ahal- ko tresneria.

Ondorio gisa

Ezin itzul gaitzke, oraingoz eta bat batean, eguzkitiko ener- gia soilki erabiltzera; ez eta, baserrian sortutako energia base- rrian bertan kontsumatzen zeneko sistema hartara. Horixe nahi duten ekologoak azaltzen hasi direla ere egia da, bestalde.

Oraingo aitzingibelelan kanpotiko energia erabiltzeak, pro- dukzio gehiago eta hobea sortzeko ahalbidea ematen dio ba- serriari; eta gaur hemen bizi garen jende gutzia mantendu nahi badu, energi iturri guztien beharra izango du.

Baserriaren eginkizuna Herriko jendearentzat janariak sortzea dela, diote. Hori antzinako baserriak egiten zuten; Euskal He- rriko jendea, gaur bezain guri ez bada ere, ez zen goseak bizi, ez zen behintzat goseak akabatzen. Baina orduan, ia jende guz- tia nekazaritzan ari zen, familia bakoitzak beretzako lain eta pixka bat gehixeago egitea aski zuten.

Gaur, ordea, oso jende gutxi ari da nekazaritzan. 10.000 ba- serri ez dira izango Gipuzkoan eta horietatik erdiak baino gehia- go kalean ere lan egiten duten erdizkako baserritarrak dira. Beraz langileriaren %4 edo 5 izango dira nekazaritzan bakarrik ari direnak. Eta horren gutxi egin al dezakete guztientzat aina janari?

Gaur Gipuzkoar, bertako jendea asetzeko lain sortzen den jenero bakarra, esnea dateke, izatekotan ere. Gainerako guz- tietan defizitarioak gara eta kanpotik ekarri beharrean aurkitzen

gara. Haragia ere bai. Eta hau horrela delarik, ontzat eman al dezakegu bertako energi iturriak alferrik galtzen uztea?

Mendi sail asko, pinu sartu eta batere garbitu ez direlako, sasiak hartu ditu. Behi, ardi eta behorren larre ziren eta gaur ere izan daitezkeen roki asko —egur pixka bat emango dute, menturaz— alferrik galtzen dauzkagu. Beste zenbait belaze, esnabehiek esne eta haragi bihurtuko lituzketenak, pinu sarturik daude; eta lurrik onenak, baratzetarako behar luketen erribera ordekek, fabrikaz eta etxez estali zaizkigu.

Bestalde Euskal Herria ez da Gipuzkoa eta Bizkaia bakarrik. Hor dago Nafarroa, Gipuzkoak eskas dituen hainbat jenero sobera daukana. Lur eremu zabalak, alea, gizonentzat ogia eta abereentzat pentsua, sortzeko; eta baratzak, hainbeste fruitu eta landareki ematen duten baratzak.

Eta ontzat eman al genezake kanpotiko energiaren behar gorria duten hegazti eta abereak sortzea? Pentsu hutsez mantentzen dira oiloak eta zerriak. Gero eta gehiago emanerazi behar horrek, kaiolan bizitzeko bakarrik balio duten arrazak sorrerazi dizkigu. Behiekin horixe gertatzeko arriskua dago. Mendingian larrea alferrik galtzen utzi eta ikuiluan zekorrak pentsu hutsez hazi. Iparrameriketako esnabehiek, oso janari onez bazkatuz ikuiluan edukita ematen dute esnea. Esne asko, hori bai. Holandan, ordea, ez baitute nahiko ale sortzeko lekurik, ez dute bide horretatik jo. Holandako behiak, beraiek diotenez, belar hutsez mantenduko balira, orain baino esne gutxiago emango lukete, baina eman egingo lukete, bizi egingo liriateke. Eta kanpotikako energiaren iturria moztuko baliete ere, gaur edo bihar pentsua ekartzerik ez balute ere, aurrera aterako liriateke. Eta guk zein bidetatik jo behar dugu?

Egunen batez kanpotiko energia hori agortuko balitzaigu, edo moztuko baligute, ez ote ginatke ez oilo eta ez zerri, ez behi eta ez *janari* geratzeko arriskuan sartuak?

J. A.

LOS RECURSOS ENERGETICOS DEL CASERIO LES RESSOURCES ENERGETIQUES DE LA FERME

Se contraponen el caserío tradicional y el caserío actual. El caserío se halla en un entorno determinado y dispone de una determinada tierra,

con su fauna y con su flora para transformar la energía solar en energía animal y alimento de hombre. En el caserío actual igual que ocurre en otros sectores se vale de energía exógena.

1. El bosque.

En el caserío tradicional, el bosque transforma únicamente la energía solar a través de la fotosíntesis de los árboles, produce más energía de la que recibe.

En el caserío actual, el pinar importa energía exógena en gran cantidad y la energía producida no sólo sale del bosque, sino también del caserío, casi en su totalidad. Además uno de los tres factores de la transformación, la tierra, queda deteriorada en su ser físico-químico-biológico.

2. Actualmente se ha abandonado en gran parte la labranza, existen por otra parte los caseríos especializados en horticultura, que importan energía exógena, en forma de abonos herbicidas, insecticidas, semillas selectas, etc. La producción en su totalidad se consume fuera del caserío.

3. La ganadería.

En contraposición al caserío tradicional, en el actual se importa energía en forma de piensos concentrados y abonos para las praderas, maquinaria, etc. La producción de gran valor biológico: carne y leche, se exporta en su totalidad.

Es de notar que la tendencia actual de hacer pastar al ganado evita el gasto de energía en forma de combustible y además, mejora la tierra en su capacidad de transformación energética, al contrario de lo que ocurre con el pino.

La ferme traditionnelle et l'actuelle s'opposent. La ferme se trouve dans un environnement déterminé et dispose d'une certaine étendue de terre, avec sa faune et sa flore pour transformer l'énergie solaire en énergie animale et en aliment pour l'homme. Dans la ferme actuelle, de même qu'en d'autres domaines, on se sert de l'énergie exogène.

1. La forêt.

Dans la ferme traditionnelle, la forêt transforme uniquement l'énergie solaire à travers la photosynthèse des arbres, et produit plus d'énergie que celle qu'elle reçoit.

Dans la ferme actuelle, la pinède utilise une énergie exogène en grande quantité et l'énergie produite ne provient seulement de la forêt, mais aussi de l'exploitation, presque dans sa totalité. De plus, l'un des trois facteurs de transformation, la terre, est détériorée dans son état physique-chimique-biologique.

2. Le labourage.

Actuellement, on a abandonné en grande partie le labourage. D'ailleurs, il existe des fermes spécialisées en horticulture, qui utilisent l'énergie exogène, sous forme d'engrais, herbicide, insecticides, semences sélectionnées, etc. La production est entièrement consommée en dehors de la ferme.

3. L'élevage du bétail.

Contrairement à ce qui se passait dans la ferme traditionnelle, la ferme actuelle utilise l'énergie sous forme de tourteaux concentrés et de fumiers

pour les prairies, les machines, etc. La production de grande valeur biologique (viande et lait) est exportée dans sa totalité.

Il est à noter que la tendance actuelle de faire pâturer le bétail évite les frais d'énergie sous forme de combustible, et, de plus, améliore la terre dans sa capacité de transformation énergétique, contrairement à ce qui se passe avec le pin.